

Popis fyzikálního chování látek

- ✦ pro vysvětlení mnoha fyzikálních jevů již nevystačíme s pouhým mechanickým popisem

Termodynamika

- ✦ oblast fyziky, která kromě mechaniky **zkoumá vlastnosti makroskopických systémů**, zejména z **hlediska transformace různých forem energie**.
- ✦ **zabývá se tepelnými ději** probíhajícími v makroskopických systémech

Látky jsou složeny z **obrovského počtu částic** - 1 kg H₂ ~ 3·10²⁶ částic

- můžeme se pokusit popsat pohyb jednotlivých částic látky pomocí mechaniky
- určit jejich polohu a rychlost v čase

**mikroskopický
přístup**

**molekulární
dynamika**

Popis fyzikálního chování látek

⊕ existují dva základní přístupy při zkoumání makroskopických fyzikálních procesů:

A) Statistická metoda

- vychází z poznatků o částicové struktuře látek a používá teorie pravděpodobnosti a matematické statistiky k popisu fyzikálních vlastností makroskopického systému

**statistická
fyzika**

B) Fenomenologická metoda

- makroskopický přístup, jenž nepřihlíží k částicové struktuře látek, vychází z empirického a experimentálního pozorování

termodynamika

**makroskopický
přístup**

Základní pojmy molekulové fyziky

ATOM

– složen z jádra a elektronového obalu

Klidová hmotnost

Proton:

$$m_p = 1,67265 \cdot 10^{-27} \text{ kg}$$

$$Q = e = 1,602 \cdot 10^{-19} \text{ C}$$

Neutron:

$$m_n = 1,67495 \cdot 10^{-27} \text{ kg}$$

Elektron:

$$m_e = 9,10953 \cdot 10^{-31} \text{ kg}$$

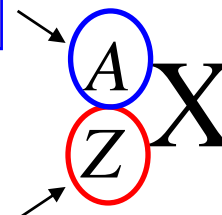
$$Q = -e = -1,602 \cdot 10^{-19} \text{ C}$$

$$A = Z + N$$

nukleonové číslo

Prvek X:

- látka složená z atomů o stejném protonovém čísle

Nuklid prvku:

- prvek složený ze stejných atomů (protonové i nukleonové číslo)

protonové číslo

Izotopy:

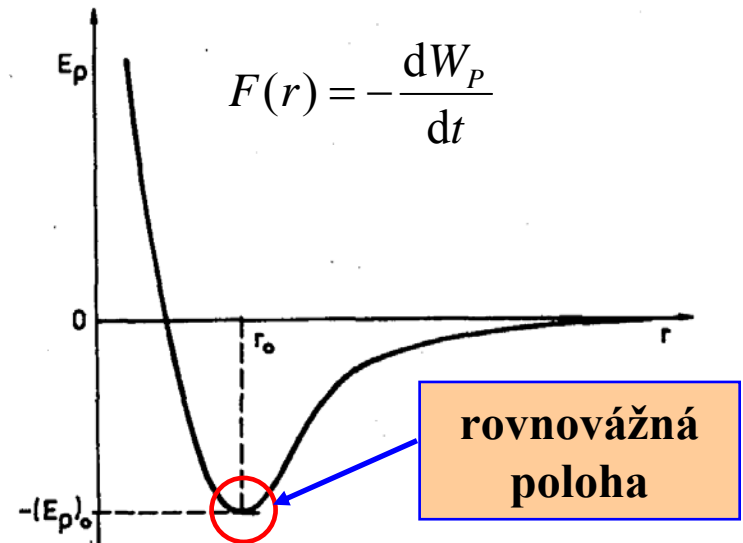
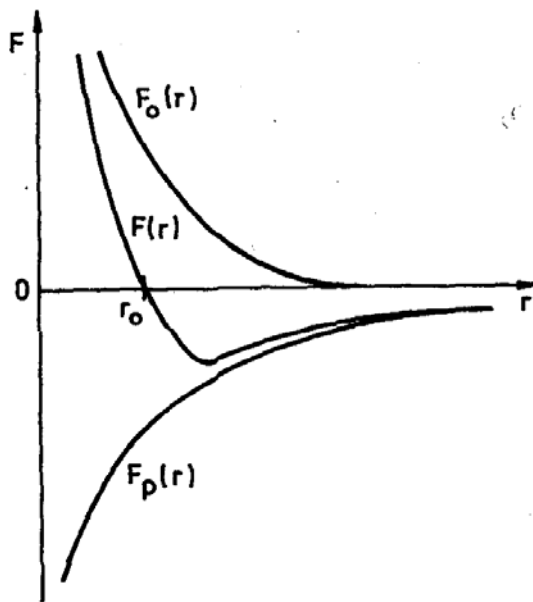
- různé druhy téhož prvku s různým nukleonovým číslem

Základní pojmy molekulové fyziky

- ⊕ molekuly mezi sebou působí interakčními odpudivými a přitažlivými silami

velikost odpudivých sil se zmenšuje daleko výrazněji nežli velikost přitažlivých sil

potenciální energie
2 částic

Základní pojmy molekulové fyziky

Periodická tabulka prvků:

Základní pojmy molekulové fyziky

ATOM

Srovnávání hmotnosti částic

ϕ klidová hmotnost atomů je velmi malá (cca. 10^{-26} kg)

Relativní atomová hmotnost A_r :

$$A_r = \frac{m_a}{m_u} \quad A_r({}^{12}_6\text{C}) = 12$$

- 1/12 klidové hmotnosti nuklidu uhlíku ${}^{12}_6\text{C}$

$$m_u \doteq 1,66 \cdot 10^{-27} \text{ kg}$$

v tabulkách se uvádějí střední relativní hmotnosti všech izotopů prvku

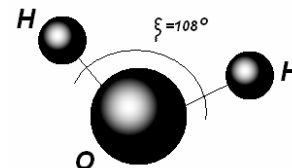
Atomová hmotnostní konstanta m_u :

MOLEKULA

– stabilní soustava složená z více atomů pomocí vazebných sil

Relativní molekulová hmotnost M_r :

$$M_r = \frac{m_m}{m_u} = \frac{\sum m_a}{m_u}$$

Základní pojmy molekulové fyziky

Srovnávání počtu částic

- ⊕ byl zvolen srovnávací vzorek nuklidu uhlíku $^{12}_6\text{C}$
- ⊕ počet částic ve vzorku o hmotnosti 0,012 kg je látkové množství 1 mol

$$N_A = \frac{m_v}{A_r(^{12}_6\text{C})m_u} \doteq 6,022 \cdot 10^{23}$$

Avogadrova konstanta

Látkové množství:

$$n = \frac{N}{N_A} \quad [\text{mol}]$$

Molární hmotnost:

$$M_m = \frac{m}{n} \quad [\text{kg/mol}]$$

Molární veličiny –
vztažené na
jednotku látkového
množství

$$M_m = \frac{m}{n} = \frac{mN_A}{N} = \frac{Nm_mN_A}{N} = M_r m_u N_A = M_r \cdot 10^{-3} \text{ kg/mol}$$

Molární objem:

$$V_m = \frac{V}{n} \quad [\text{kg} \cdot \text{m}^{-3} \text{mol}^{-1}]$$

Základní pojmy molekulové fyziky

Normální fyzikální podmínky:

Teplota 0°C, tlak 101,325 kPa

Normální molární objem:

$$V_{mn} = \frac{V_0}{n} = \frac{m}{\rho_0 n} = \frac{M_m}{\rho_0} \doteq \text{konst.} = 22,4 \text{ dm}^3/\text{mol}$$

Avogadrův zákon

Plyn o látkovém množství 1 mol za normálních podmínek zaujímá objem 22,14 l

Základní pojmy termodynamiky

Termodynamická soustava:

- skupina makroskopických objektů, která je oddělena od okolí myšleným nebo skutečným rozhraním (např. plyn v nádobě,...)

Druhy termodynamických soustav:

- 1) **izolovaná** – nedochází k výměně částic ani energie s okolím konáním práce nebo tepelnou výměnou
- 2) **uzavřená** – nedochází k výměně částic soustavy s okolím
- 3) **adiabaticky izolovaná** – nedochází k tepelné výměně částic s okolím
- 4) **termodynamicky homogenní** – všechny části soustavy mají stejné vlastnosti a jsou ve stejném stavu (stejná teplota, tlak, hustota, chemické složení, struktura, elektrické a magnetické vlastnosti, ...)
- 5) **termodynamicky heterogenní** – soustava složená z homogenních částí oddělených hraničními plochami

Základní pojmy termodynamiky

Stav soustavy:

- souhrn všech nezávislých vlastností a vnějších podmínek, ve kterých se termodynamická soustava nachází

Parametry soustavy:

- popisují stav soustavy, jsou závislé na čase a poloze

Vnější parametry

Vnitřní parametry

charakterizují vnější podmínky soustavy

objem V

Stavové veličiny:

- soubor makroskopických parametrů, které jednoznačně určují stav soustavy

charakterizují danou soustavu při stejných vnějších parametrech

tlak p

hustota ρ

teplota T

vnitřní energie U

entropie S

Základní pojmy termodynamiky

Termodynamický děj:

- každá změna stavu termodynamické soustavy

Vratný děj

Nevratný děj

může probíhat v obou směrech, přičemž soustava projde při obráceném ději všemi stavy jako při ději přímém (v obráceném pořadí) a okolí se vrátí do stejného stavu

nelze obrátit směr děje

každý děj je nevratný

vratné děje se v přírodě nevyskytují

model reálného děje, kdy rychlost děje je velmi malá ve srovnání s rychlostmi relaxačních procesů

Základní pojmy termodynamiky

Každá termodynamická soustava při neměnných vnějších podmínkách dospěje po tzv. **relaxační době τ** do **stavu termodynamické rovnováhy**

Rovnovážný stav :

- soustava je v rovnovážném stavu, pokud všechny stavové veličiny této soustavy zůstávají konstantní v čase

**Rovnovážný
(kvazistatický) děj**

spojitá posloupnost
nekonečně blízkých
rovnovážných dějů

vratný děj

**Nerovnovážný
(nestatický) děj**

rychlost změny stavových
parametrů je konečná

nevratný děj

Základní pojmy termodynamiky

Nerovnovážné (nestatické) děje:

pomalé

rychlé (turbulentní)

-např. hoření

relaxační doba τ velmi malých (makroskopických) dílčích částí soustavy je mnohem menší nežli relaxační doba celé soustavy

hypotéza lokální rovnováhy

předpokládáme rovnovážné procesy v dílčích částech soustavy, i když v celku probíhá nerovnovážný děj (např. vedení tepla)

neplatí hypotéza lokální rovnováhy

Základní pojmy termodynamiky

Termodynamický děj:

izobarický děj

tlak je konstantní: $p = \text{konst.}$

izochorický děj

objem je konstantní: $V = \text{konst.}$

izotermický děj

teplota je konstantní: $T = \text{konst.}$

adiabatický děj

neprobíhá tepelná výměna s okolím

polytropický děj

tepelná kapacita soustavy je konstantní $C = \text{konst.}$

Základní pojmy termodynamiky

Energie termodynamické soustavy

Kinetická
energie W_K

Potenciální
energie W_P

Vnitřní
energie U

Celková mechanická energie
soustavy jako celku

1. Celková kinetická energie tepelného
pohybu částic

2. Celková potenciální energie částic

3. Energie elektronů v atomech

4. Energie jader atomů částic

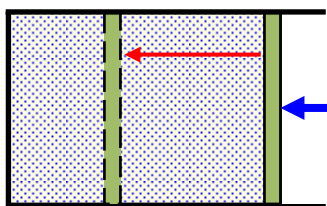
závisí pouze na
termodynamickém stavu
soustavy, neprojeví se
změnou polohy ani rychlosti
soustavy jako celku

závisí na charakteru
pohybu a vzájemného
působení částic

Základní pojmy termodynamiky

Změna vnitřní energie soustavy ΔU

A) konáním práce:

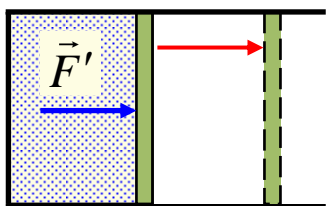

$\vec{F}$

$$\Delta U > 0$$

kompresa

$$A = U_2 - U_1 = \Delta U$$

$\vec{F}'$

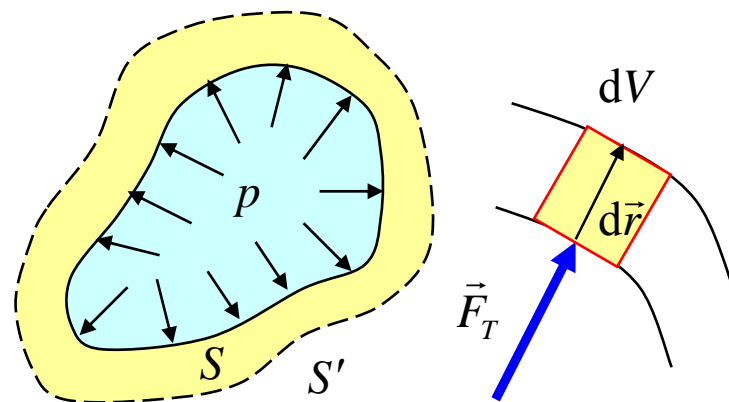
$$\Delta U < 0$$

expanze

$$A' = U_2 - U_1 = \Delta U$$

adiabaticky izolovaná
uzavřená soustava

plyn v pružné bláně

Vnitřní tlaková síla:

$$\vec{F}_T = p d\vec{S} = p \vec{n} dS$$

Práce vnitřních sil:

$$dA' = \vec{F}_T d\vec{r} = p dS dr = p dV$$

$$dV > 0 \rightarrow A' > 0$$

$$dV < 0 \rightarrow A' < 0$$

Základní pojmy termodynamiky

Změna vnitřní energie soustavy ΔU

B) tepelnou výměnou:

-tělesa si vyměňují energii

- pomocí vzájemných srážek částic v místě styku
- pomocí tepelného záření

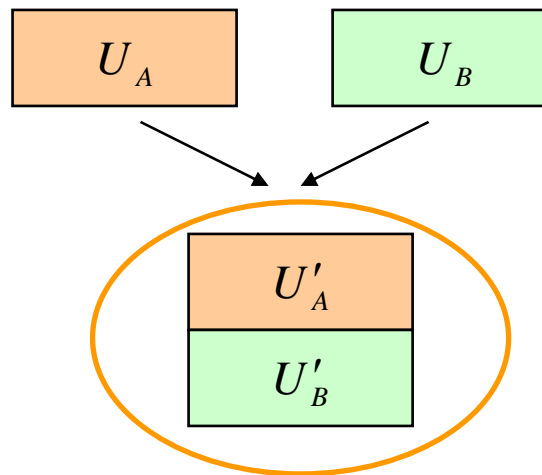
Teplo Q je mírou změny vnitřní energie při tepelné výměně mezi dvěma soustavami

$$Q = \Delta U > 0$$

dodání tepla

$$Q' = \Delta U < 0$$

odebrání tepla

bilance tepelné výměny

$$U_A + U_B = U'_A + U'_B$$

$$\Delta U_A + \Delta U_B = Q_A + Q_B = 0$$

$$Q_A = -Q_B$$